

tézisfüzet

Üres terek – telített helyek

Hazai vidámparkok atmoszférája és építészeti rétegei
a szocializmus évtizedeiből

Sámson Kinga
témavezető: Vannay Miklós DLA
Építőművészeti Doktori Iskola, BME

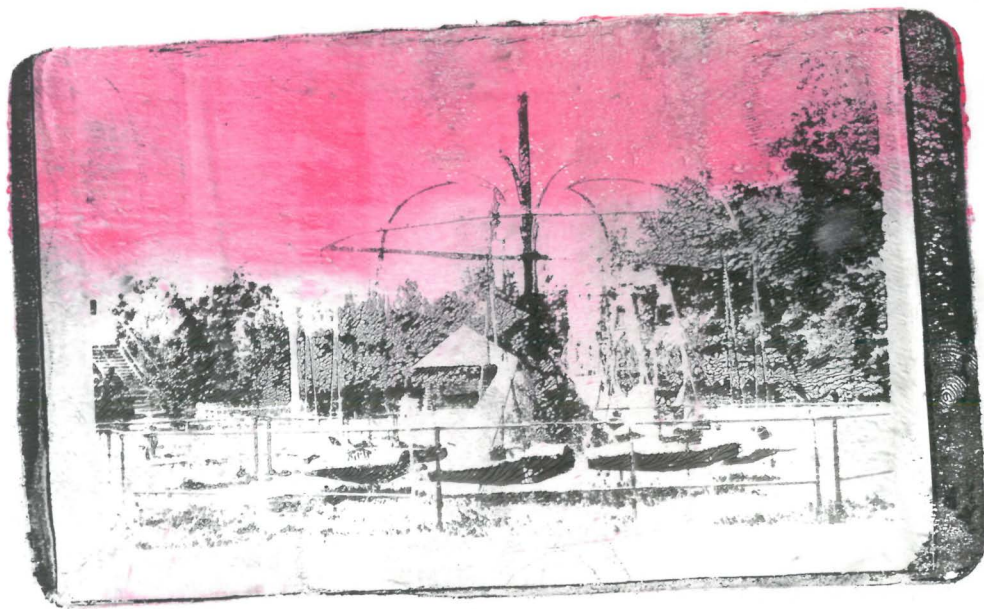
DLA értekezés,
2024

összefoglaló

Az ötvenes és kilencvenes évek közötti időszakban tíz vidámparkot építettek Magyarországon, úgynevezett kultúrparkok részeként. A szocializmusban épült vidámparkok sajátos építészeti jelleggel bírnak mind a keleti blokk más országaiban, mind hazai szinten, holott a szakmai kánonban kevésbé vannak számontartva. A vidámparkok (és a befoglaló kultúrparkok további elemei) társadalmi munkában épültek. Ez az ingyenmunka ugyan rendszerszinten elvárt volt, azonban többek között emiatt a város lakói (egykori építők vagy családtagjaik) erősen részeseivé váltak a parkok történetének, és később is szorosan kötődtek a megépült objektumokhoz. A vidámparkok az utóbbi évtizedekben sorra bezártak, mára csak egyetlen (a debreceni) üzemel közülük.

Egy vidámpark bezárásával és a terület felhagyásával a hely nem szabadul fel, nem válik tartalmilag üressé. A hely tovább él olyan emberek emlékeiben is, akiknek nem – vagy csak kevés – tapasztalata volt vele kapcsolatban. Megfigyelhetjük, hogy a városi helyeknek identitásteremtő-erősítő szerepe van, mely a tér kiüresedésével nem tűnik el. Kutatásom kérdése, hogy ami eltűnt, milyen nyomot hagy fizikai és immateriális szinteken? A funkció átalakulása és kiüresedése miatt létrejövő üres területek ma sok városban erős atmoszférájú téri szituációkként vannak jelen.

Munkámban az egykori téri helyzeteket kíséreltem meg rekonstruálni és az akkori, illetve mai atmoszférát és rögzíteni különböző kutatási módszerekkel: forráselemzésekkel, archívumkutatással, helyszínbemjárásokkal és képi nyomatok készítésével. Az így kirajzolódó téri dimenziók és a helyet meghatározó hangulatok idő múlásával bekövetkező változását kutattam. Az átalakulást a könnyebb vizsgálhatóság érdekében fázisokra bontom. Agondolat, matéria, hiány és elmúlás négy állomása segíthet közelebb kerülni az épített környezetünk élettartambeli formálódásához és az elmúlási folyamat rétegződéséhez.

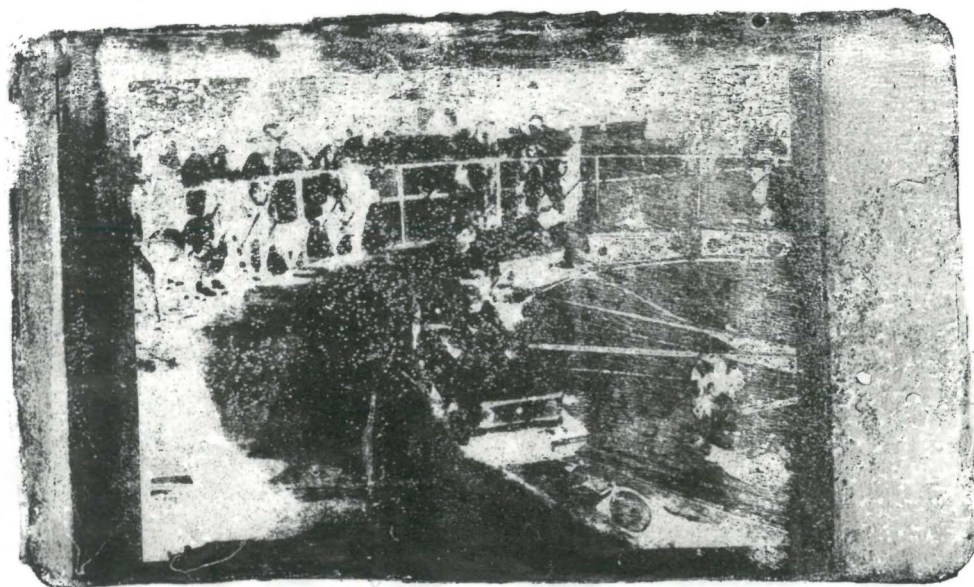
tézisek

bevezető | 0

Anemzetköziépítészetbenláthatunkpéldákatarra,hogy akorábbanmellőzött,olcsónaktitulált,popkultúraszülte, harsogó, érzelmekre ható, zajos, díszletszerű építészeti környezetre az alkotók örökségként mernek tekinteni (ld. OMA, Filipe Magalhaes, Max Otto Zitzelsberger Architekt, Lütjens Padmanabhan, Peter Märkli, Innauer Matt). Az általában kulturálisan, tartalmilag, de még formailag is lenézett építészeti nyelvezet valójában egyedi, nagyon karakteres formavilágot jelent. Mért ne tekinthetnénk így a szocializmus ideje alatt épített vidámparkokra, izgalmas téri minőségük és formai világuk okán?

A vidámparkok architektúrája bár nem a szakmai kánon része, mégis koherens építészeti nyelvezetet képez. Naiv elemei eszközrendszerénél fogva inspirációs forrássá válhat.

A vidámparkok és hasonló közösségi használatú építmények időbeli átalakulását ugyanakkor fajsúlyos társadalmi vonatkozásai miatt materiális szinten és a kollektív emlékezet felől egyszerre szükséges vizsgálni, hiszen egy helyszín tulajdonságai kettősek; a téri fizikai minőségek és a hely atmoszférája együtt eredményezi a használók ahhoz történő viszonyulását.

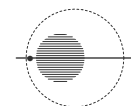

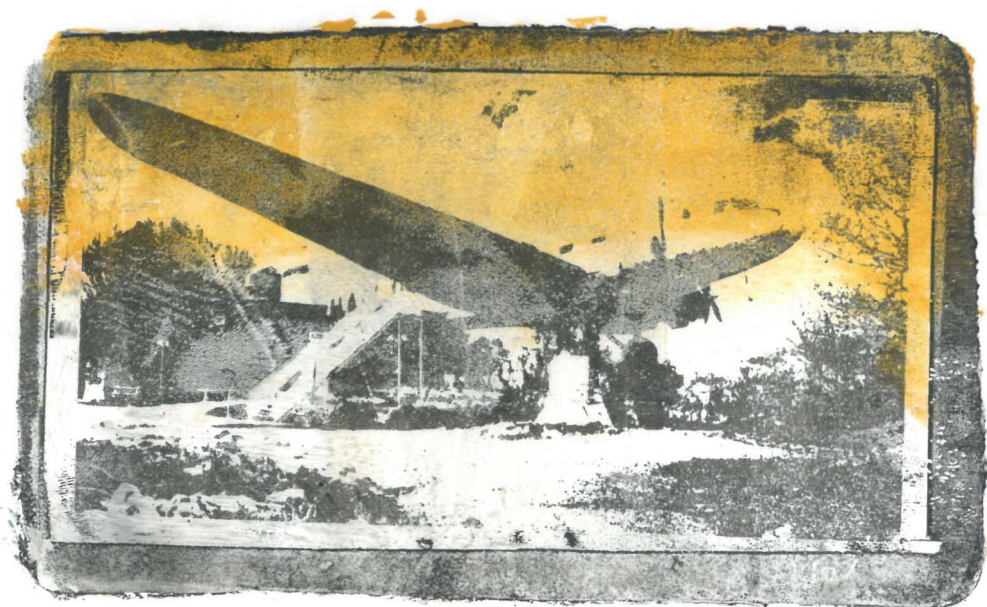
GONDOLAT 11

Az emberek tervezett téri alkotásaikat ötletek, gondolatok, koncepciók mentén hozzák létre, melyekhez az inspirációk számtalan helyről érkezhettek (például formai vagy működésbeli hasonlóságok, művészeti párhuzamok...stb.). Ezek a közös kiindulópontok összekapcsolhatnak alkotásokat. Nincs új dolog a világon, mert emberi aggyal képtelenek vagyunk teljesen újat kitalálni – olyat, amely minden referenciától mentes. Gondolkodásunkban a szerzett információkból, emlékeinkből építkezve mentális reprezentációkat hozunk létre. Ezek a rokonsági viszonyok kapcsolódásokat hoznak létre az emberi alkotások, így épületek között is.

A tervezés során az épület vagy épületegyüttes identitásában és fizikai megjelenésében a gondolati előképek formáló erőként hatnak. Van, hogy az előkép felhasználása nem szándékos, akár ellenpéldák is beépülhetnek a tervbe.

Így történhetett meg az, hogy egy a nyugati típusú vidámpark ellenpéldája mégis formálja a szocializmusban épült vidámparkok koncepcióját.

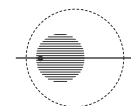

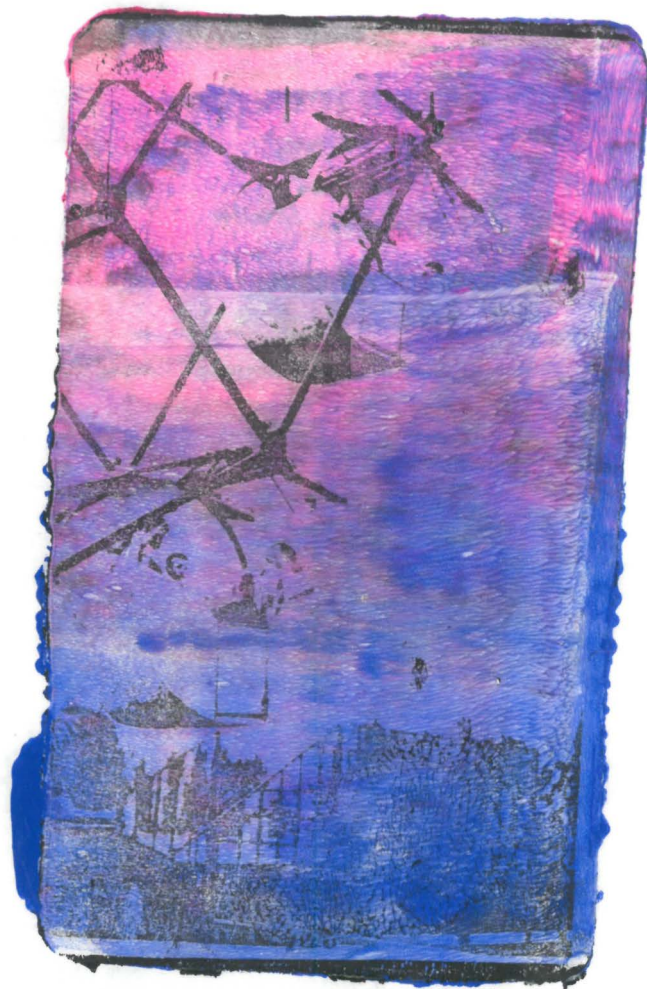

MATÉRIA I 2

Az építés folyamata és a hozzá kapcsolódó narratívák döntővé válhatnak az építészeti objektum megítélésében. A helyhez való viszonyulásunkat meghatározzák a kapcsolódó gondolati tartalmak, melyek az élettartam során újabb jelentéstartalmi rétegekkel gazdagodnak.

A vidámpark, mint díszlet – más építészeti tettekhez hasonlóan – esztétikai-hangulati értéke miatt válik egyéb kulturális termékek háttérévé. Ezt követően a háttér szerepben a helyszínekre újabb és újabb jelentésrétegek rakódnak. Így oda-vissza hatás jöhet létre a helyszín által generált és az asszociatív gondolatrétegek között.

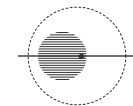

HIÁNY 13

Egy intézmény bezárását követően üresség jelenik meg a helyszíneken. Ez az üresség először csak a (nem) használatban mutatkozik. A helyszín egyik pillanatban még aktív téri viszonyulásnak, cselekvéseknek ad helyet, majd hirtelen ezek kizárásra kerülnek. Közfunkciók esetén a bezárás sokszor a terület lezárásával jár, mely a használók szempontjából fekete foltot eredményez a térhasználatban.

Tudati szinten markáns különbség figyelhető meg a nem használt és a használt helyek között. Egy nem jól működő építészeti hely használói vagy létrehozói sokszor jelentős energiát fordítanak a helyszín életben tartására. Ennek sikertelensége esetén a nem használat egy olyan állapot, melynek tudata materiális változások motorjává válik.

Ezek a változások a karbantartási feladatok elmaradásán-, és az ennek folytán bekövetkező állagromlásra túl, szélsőséges esetben például rongálásban is megmutatkozhatnak.

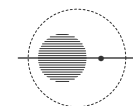

ELMÚLÁS I 4

Adott egy helyszín, mely ha a tér fizikai tulajdonságait nézzük, kiüresedőben van. A hely azonban telített az emlékezés szempontjából. Az egykori használókban számos személyes történet vagy emléknyom kötődik (még) a helyszínhez. Ha egy eltűnőfélben lévő funkció társadalmi hatásának intenzitását nézzük, az említett két réteg meghatározó lesz.

Egy hely emlékének intenzitását minden pillanatban együttesen határozza meg a még meglévő fizikai jelek detektálhatósága, átalakulásuknak mértéke, illetve a kollektív tudatban hordozott emléknyomok sűrűsége.

A fizikai és az emlékezet-beli rétegek ráadásul hatnak is egymásra. A még jelenlévő megfogható elemek segítenek a történetek felidőzésében és életben tartásában. A helyhez kötődő emlékek pedig odavonzhatják az embereket, és különféle interakciókat válthatnak ki a téri elemekkel (például megtisztítás, bontás...stb).

lezárás | x

Egy olyan épület (vagy terv) is válthat ki hatást az általa képviselt gondolati tartalom útján, amely már-, még,- vagy esetleg soha nem is volt jelen. A folyton változó fizikai környezet és helyhez kapcsolódó szellemi tartalom gazdag rétegekkel dúsítja életterünket.

Ez kifejezetten igaz a vidámparkra, amely sajátos építészeti karaktere, inspiratív, társadalmi és esztétikai értékei okán mindannyiunk emlékezetében aktívan él.